

Bilgi Düzensizliklerine Karşı Toplumsal Direnç İnşa Kitapçığı

1. Giriş

Dijital iletişim çağında, bilginin hızlı yayılımı bilgiye erişimi önemli ölçüde kolaylaştırırken, aynı zamanda bilgi düzensizliklerinin etkilerini de artırmıştır. Bilgi düzensizlikleri, kasıtlı ya da kasıtsız olarak yanıltıcı veya zarar verici bilgilerin yayılmasını içerir ve bireylerin karar alma süreçlerini olduğu kadar toplumsal bütünlüğü de ciddi şekilde tehdit eder. Bu kitapçık, bilgi düzensizliklerinin oluşturduğu etkileri kapsamlı bir şekilde ele almayı; bireyler ve kurumlar için direnç geliştirme stratejileri sunmayı amaçlamaktadır.

2. Temel Kavramlar

[TDK'ye göre](#) 'hakikat' ile 'gerçek' kelimesi eş anlamlı olarak kullanılmaktadır. Gerçek, TDK tarafından şu şekilde tanımlanmaktadır: “Yalan olmayan, doğru olan şey; çın, ciddi, hakikat.” Bununla birlikte, “Hakikat Sonrası Çağ” veya “Gerçeklik Ötesi” olarak bilinen kavram, Oxford Sözlük tarafından 2016 yılında “Yılın Kelimesi” olarak seçilmiştir. Oxford Sözlük bu terimi, “kamuoyunu şekillendirmede nesnel gerçeklerin yerini duygular ve kişisel inançların alması” olarak tanımlamaktadır. [Dezenformasyonla Mücadele Merkezi](#) ise bu kavramı, “hakikatin öneminin yitirilmesi ve nesnellikten uzaklaşarak kişiselleştirilmesi” şeklinde açıklamıştır. Bu durum kamuoyunu belirlemede, duyguların ve kişisel kanaatlerin, gerçeklerin önüne geçtiği bir çağı [ifade etmektedir](#).

Hakikat Sonrası Çağ, “herkesin kendi gerçeğini seçmekte özgür olduğu” bir ortamı ifade ederken, gerçeğin nesnellikten uzaklaşıp kişiselleştirildiği çeşitli örneklerle de görülmektedir. Örneğin, 2016 yılında Economist tarafından [yayımlanan](#) “Yalan Sanatı” başlıklı yazı, hakikat sonrası çağın tipik bir yansıması olarak sunulabilir. Bu yazıda, [CNN](#) ve [Washington Post](#) gibi ana akım medya organlarında da yer bulan Donald Trump'ın 2016 Amerikan başkanlık seçimlerinde ortaya attığı temelsiz iddialar ele alınmaktadır. Aynı dönemde Trump, Meksikalı göçmenlerin suç oranlarını artırdığına dair bir iddiada bulunmuş ve bu temelsiz sav, geniş bir destekçi kitlesi bulmuştur. 2024 yılı Amerikan seçimlerinde de benzer bir durum görülmüş; Trump, “Haitili göçmenlerin kedi ve

köpek yediğine” dair iddiaları [dile getirmiş](#) ve bu iddiaların resmî makamlarca asılsız olduğu belirtilmiştir.

Hakikat Sonrası Çağın bir diğer dikkat çekici örneği ise Brexit referandumudur. Referandum sürecinde, Birleşik Krallık’ın ekonomik olarak daha bağımsız olacağı vurgulanmış, ancak Avrupa Birliği (AB) ülkeleri ve üçüncü taraf ülkelerle iş birliği anlaşmalarının yeniden yapılması gerektiği gibi ayrıntılar belirtilmemiştir. Bu süreç, hakikat sonrası çağın siyaseti ve algı yönetimini [nasıl etkilediğinin](#) en çarpıcı göstergelerinden biri olmuştur. Ayrıca, *Cambridge Analytica* skandalı bu durumun en dikkat çekici örneklerinden biridir. Cambridge Analytica isimli şirket, milyonlarca Facebook kullanıcısının verilerini analiz ederek, elde ettiği sonuçları seçim kampanyalarını yönlendirmek için [kullanmıştır](#).

Gerçek kavramının ardından ele alınması gereken diğer bir kavram da “yarı gerçek” (“*Half-Truth*”) kavramıdır. Yalnızca bir kısmı doğru olan ya da belli bir amaca hizmet etmek üzere kullanılan doğru bilgiler bu kapsamda [değerlendirilir](#). Yarı gerçek, gerçeğin bir kısmının saklanması, bilgilerin manipüle edilmesi veya çerçeveleme yoluyla aldatıcı bir kullanım sergilenmesi şeklinde yayılmaktadır. Parodi veya hiciv şeklinde zararsız bir özelliğe sahip olsa da potansiyel olarak yanıltıcı etkiler yaratabilir.

[Yalan ve sahte haber kavramları](#) da bu bağlamda ele alınmalıdır. [Yalan](#), doğru olmayan ve bilerek aldatma amacı taşıyan bir bilgi türüdür. TDK, yalanı “doğru olmayan, aldatıcı, uydurma” şeklinde tanımlamıştır. Bilgi düzensizliği (“*information disorder*”), dezenformasyon (*disinformation*), mezenformasyon (*misinformation*) ve malenformasyon (*malinformation*) gibi alt kategorilerle birlikte, yanlış veya manipüle edilmiş bilgilerin tümünü [kapsamaktadır](#). Bu kavramların anlaşılması, bilgi ekosisteminin karmaşıklığını anlamak ve doğru stratejiler geliştirmek için kritik bir önem taşımaktadır.

3. İnfodemi ve Bilgi Düzensizlikleri

a. Dezenformasyon

[Bilgi düzensizliği](#) (*information disorder*), yanlış veya yanıltıcı bilgilerin tamamını içeren kapsamlı bir çatı kavram olarak tanımlanmakta olup, dezenformasyon (*disinformation*), mezenformasyon (*misinformation*) ve malenformasyon (*malinformation*) olmak üzere üç temel kategoriye

ayrılmaktadır. Bu kavram ilk kez, Avrupa Konseyi'nin 27 Eylül 2017 tarihinde yayımladığı *Bilgi Düzensizlikleri: Araştırma ve Politika Yapımı için Disiplinlerarası Bir Çerçeve (Information Disorder: Toward an Interdisciplinary Framework for Research and Policy Making)* başlıklı [raporunda](#) detaylı bir şekilde ele alınmıştır. Rapora göre, bilgi düzensizlikleri yaratma (*creation*), üretme (*production*) ve dağıtma (*distribution*) olmak üzere üç aşamadan oluşmaktadır. Bu süreçlerin analizinde ise üç temel unsur dikkate alınmaktadır: aktör (*agent*), mesaj (*message*) ve yorumlayıcı (*interpreter*).

[Dezenformasyon](#), bilgi düzensizliklerinin en dikkat çekici türlerinden biri olup, yanlış bilgilerin kasıtlı bir şekilde belirli bir kişi, grup, kurum ya da devlete zarar verme amacıyla oluşturulmasını ve yayılmasını ifade etmektedir. Avrupa Konseyi'nin raporunda, dezenformasyona örnek olarak, 2017 yılında Fransa Cumhurbaşkanlığı seçimleri sırasında Emmanuel Macron hakkında sosyal medyada dolaşıma sokulan asılsız bir iddia gösterilmiştir. Bu dezenformasyon kampanyasında, Macron'un üvey kızıyla ilişki yaşadığına dair sahte içerikler, organize bir ağ tarafından Twitter üzerinden eş zamanlı olarak yayımlanmıştır. Bu tür dezenformasyon girişimleri, yalnızca bireylerin algısını manipüle etmekle kalmayıp, aynı zamanda demokratik süreçleri zedelemeyi de hedeflemektedir. Türkiye'de ise dezenformasyona yönelik en bilinen ve yaygın örneklerden biri, Lozan Antlaşması'nın 2023 yılında sona ereceği veya gizli maddeler içerdiği yönündeki [iddialardır](#). Bu asılsız bilgi, geçmişten günümüze kamuoyunda geniş bir yer bulmuş ve toplumun tarihsel olaylara ilişkin algısını önemli ölçüde etkilemiştir.

b. Mezenformasyon

[Mezenformasyon](#) (*misinformation*), doğru olmayan ancak kasıtlı olarak bir kişiye, sosyal gruba, kuruma ya da devlete zarar verme amacı taşımadan oluşturulan ve paylaşılan bilgileri ifade etmektedir. Bu tür bilgiler genellikle hatalı ilişkilendirme veya yanıltıcı içerik şeklinde ortaya çıkmaktadır. Mezenformasyonun en yaygın biçimleri, olaylarla ilişkisi olmayan görsellerin kullanılması, dikkat çekmek için tık avcılığı (*clickbait*) başlıklarının tercih edilmesi ve içerik bağlamının çarpıtılarak yanlış bir şekilde sunulmasıdır.

Mezenformasyona örnek olarak, Avrupa Konseyi'nin 2017 tarihli raporunda, Champs-Élysées'de gerçekleşen saldırı sırasında sosyal medya kullanıcıları tarafından yayılan yanlış bilgiler gösterilmiştir. Bu olayda, kullanıcılar birisine zarar vermek amacıyla değil, yardım etmek

amacıyla anlık ve kontrolsüz bir şekilde paylaşımında bulunmuş, ancak bu durum bilgilerin çarpıtılmasına neden olmuştur. Saldırı sırasında sosyal medya platformlarında ikinci bir polisin öldürüldüğüne dair asılsız söylentiler dolaşıma girmiş ve bu yanlış bilgiler, kamuoyunda kafa karışıklığına yol açmıştır.

c. Malenformasyon

Malenformasyon (*malinformation*), temeli doğru bilgilere dayanan ancak belirli bir kişi, grup, kurum ya da devlete kasıtlı zarar vermek amacıyla bağlamından koparılarak sunulan bilgilerden oluşmaktadır. Bu tür bilgiler, genellikle özel ya da hassas bilgilerin kamuya ifşa edilmesi şeklinde karşımıza çıkar. Doğru olan bir bilgi, bağlamından uzaklaştırılarak manipüle edilmekte ve belirli bir zamanda stratejik bir şekilde yayılarak hedef alınan taraf üzerinde olumsuz etkiler yaratmak amaçlanmaktadır.

Avrupa Konseyi'nin 2017 tarihli raporunda, malenformasyona örnek olarak Emmanuel Macron'un Fransa Cumhurbaşkanlığı seçimleri öncesinde e-posta yazışmalarının kamuoyuna sızdırılması olayı gösterilmiştir. 7 Mayıs'taki ikinci tur oylamasından hemen önce, Macron'un e-posta yazışmaları medya karartmasından dakikalar önce kamuya açıklanmıştır. Her ne kadar sızdırılan bilgiler doğru olsa da bu bilgiler seçim kampanyasını zedelemek ve Macron'un itibarını sarsmak amacıyla bağlamından koparılarak manipüle edilmiştir. Ayrıca, bu sızıntıların bir kısmının olası sahte içeriklerle desteklenerek dezenformasyon unsurları içerdiği de iddia edilmiştir.

4. Vakalar ve Dezenformasyon

a. Geleneksel ve Sosyal Medyada Dezenformasyonun Dinamikleri

Dezenformasyon, geleneksel medya ve sosyal medya ortamlarında farklı şekillerde ortaya çıkmaktadır. Geleneksel medyada dezenformasyonun aktörleri genellikle bireylerden çok kurumlar ve organizasyonlardır. Bu platformlarda, bilginin yayılması üzerinde editoryal seviyede bir kontrol mekanizması bulunmaktadır. Ancak bu mekanizma, her zaman tarafsızlık ve doğruluk ilkelerine uygun şekilde işlememektedir. Bazı durumlarda, dezenformasyonun editoryal düzeyde kurgulanarak kamuoyunun algısını şekillendirmek amacıyla yayıldığı gözlemlenmektedir.

Örneğin, olayları eksik veya çarpıtılmış bir şekilde sunmak, yanlış bilgi paylaşımının en yaygın biçimlerinden biridir. Geleneksel medya aracılığıyla yapılan propaganda, sistematik ve etkili bir araç olarak kullanılmaktadır. Bununla birlikte, kontrol mekanizmalarının varlığı nedeniyle geleneksel medyaya olan güven, sosyal medyaya kıyasla genellikle daha yüksektir. Birçok yayın kuruluşunun, haberlerin içeriğini eksik veya yanlış bir şekilde sunarak toplumsal algıları yönlendirmeye çalıştığı bilinmektedir. Al Jazeera'nin "İsrail'in Gazze'ye Yönelik Savaşının Batı'daki Yansıması - Önyargı mı, Profesyonellik Dışı mı?" başlıklı [analizinde](#), Batılı medyanın İsrail-Filistin çatışmasını tek taraflı bir şekilde aktardığı ve haberlerin güvenilirliğini zedelediği belirtilmiştir. Bu durum, geleneksel medya organlarının tarafsızlık ilkesine aykırı bir şekilde dezenformasyon yayma potansiyeline dikkat çekmektedir.

Pakistan merkezli yapay zekâ destekli bir haber sitesinin Dublin'de gerçekleşecek sahte bir cadılar bayramı törenine dair bir haber yayımlaması, bu duruma çarpıcı başka bir [örnek](#) oluşturmaktadır. SEO algoritmalarını manipüle ederek birçok haber ve sosyal medya sitesine yayılan bu yanlış bilgi, Dublin sokaklarında büyük bir kalabalığın bir araya gelmesine neden olmuştur. Polislerin müdahalesiyle, etkinliğin gerçekte var olmadığı açıklanmış ve kalabalık dağıtılmıştır. Bu olay, sosyal medya platformları ve yapay zekâ destekli haber sitelerinin dezenformasyonu yayma kapasitesini ve bilginin yayılma hızının fiziksel olarak kitleleri harekete geçirebileceğini açıkça göstermektedir.

Sosyal medya ise dezenformasyonun çok daha hızlı ve kontrolsüz bir şekilde yayıldığı bir ortamdır. Bilginin paylaşımı sırasında herhangi bir denetim mekanizmasının bulunmaması, yanlış bilgilerin hızla geniş kitlelere ulaşmasına neden olmaktadır. Facebook, Twitter (günümüzde X), Instagram ve TikTok gibi sosyal medya platformları, bilgiye hızlı erişim sağlayarak dijital iletişimde devrim yaratmıştır. Aynı zamanda bu platformlar, dezenformasyonun yayılması için son derece etkili bir araç haline gelmiştir. Bu platformlar aracılığıyla yayılan yanlış bilgilerin toplumda geniş çapta etkiler yarattığı gözlemlenmektedir.

2024 Amerikan seçimleri sürecinde, Elon Musk'ın X'te yaptığı 100'den fazla [paylaşımında](#) bir dizi yanıltıcı veya asılsız iddia yer almıştır. Bu iddialardan biri, kongre üyelerinin %40 maaş zammı alacağına yöneliktir. Ancak bu iddia gerçekleri yansıtmamaktadır. Aslında, maaşlara yapılacak herhangi bir artışın %3,8 oranında olması bekleniyordu ve bu artış dahi, 2009 yılında maaş artışlarını düzenleyen yasanın dondurulması nedeniyle uzun zamandır uygulanmamıştı. Bu tür

yanıltıcı içerikler, sosyal medyanın yalnızca bireylerin algılarını değil, aynı zamanda siyasi süreçleri manipüle etmek için nasıl bir araç olarak kullanılabilceğini göstermektedir. Benzer şekilde, *Cambridge Analytica* skandalı da sosyal medya platformlarının seçim manipülasyonlarındaki rolüne dair çarpıcı bir örnek sunmaktadır.

Sosyal medya platformlarında dezenformasyonun yayılmasında bot hesaplar önemli bir rol oynamaktadır. Sahte içerikler, bu hesaplar aracılığıyla eş zamanlı olarak yayılarak sosyal medya algoritmalarını manipüle etmekte ve platformda daha fazla görünürlük kazanmaktadır. Bu süreç, bireylerin yanlış bilgileri paylaşarak dezenformasyonun devamlılığını sağlamalarına neden olmaktadır. Örneğin, 2019 yılında Twitter (X), Suudi Arabistan merkezli 6 bin kullanıcı hesabını yanlış bilgi ve reklam içerikli e-postalar yayımladığı gerekçesiyle [kapatmıştır](#). Arşivlenen veya silinen hesapların toplam sayısının 88 bin olduğu açıklanmıştır. Bu hesapların propaganda yapmak amacıyla “*Smaat*” adlı bir sosyal medya ve pazarlama şirketi tarafından yönetildiği belirtilmiştir.

Özellikle genç kullanıcı kitlesine sahip olan TikTok ve Instagram gibi platformlar, yanıltıcı içeriklerin hızla viral hale geldiği mecralar arasında yer almaktadır. Bunun temel nedenleri arasında, bu platformlarda içeriklerin genellikle görsel ağırlıklı olması ve dikkat çekici işitsel-görsel unsurların kullanılması yer almaktadır. Örneğin, Covid-19 pandemisi sırasında TikTok'ta yayılan bir [videoda](#), sarımsağın Covid-19'a iyi geldiği yönündeki asılsız iddia, birçok insanın aşuların etkinliğini sorgulamasına ve otoritelere duyulan güvenin azalmasına neden olmuştur.

b. Kriz Dönemlerinde Dezenformasyonun Rolü ve Etkileri

Kriz dönemlerinde bilgi akışının güvenilirliği, toplumsal dayanıklılığın korunması ve sağlıklı karar alma süreçlerinin işleyişi açısından kritik bir öneme sahiptir. Ancak bu tür dönemlerde dezenformasyonun etkisi daha yoğun bir şekilde hissedilmektedir. Yanlış bilginin hızla yayılması, çatışmaların çözümünü zorlaştırırken, toplumların krizlere karşı dayanıklılığını da ciddi şekilde zayıflatmaktadır. Bu durum, yalnızca bireylerin algılarını etkilemekle kalmamakta, aynı zamanda toplumsal ve uluslararası düzeyde ilişkileri de derinden sarsmaktadır.

Rusya-Ukrayna Savaşı, dezenformasyonun bir savaş stratejisi olarak nasıl kullanıldığını göstermektedir. Örneğin, Ukrayna Devlet Başkanı Volodymyr Zelensky'nin 24 Şubat 2022'de ülkeden kaçarak Polonya'ya gittiği yönündeki [asılsız haberler](#), uluslararası kamuoyunda Ukrayna

hükümetinin istikrarsız olduğu algısını yaratmayı amaçlamıştır. Bu iddialar kısa sürede yalanlanmış ve doğrular kamuoyuyla paylaşılmıştır. Söz konusu olay, dezenformasyonun yalnızca askeri değil, psikolojik ve diplomatik bir araç olarak da kullanıldığını ortaya koymaktadır.

Birleşik Krallık'ın AB'den ayrılmasına karar verilen Brexit referandumu, dezenformasyonun demokratik süreçler üzerindeki etkisini anlamak açısından çarpıcı bir örnektir. Bu dönemde, AB'den ayrılmanın Birleşik Krallık ekonomisine fayda sağlayacağına dair abartılı ve doğrulanmamış [iddialar](#) yayılmıştır. Bu tür yanlış bilgiler, halkın referanduma yönelik algısını değiştirmiş ve karar alma sürecine manipülatif bir şekilde müdahale edilmesine neden olmuştur.

Covid-19 pandemisi sırasında Dünya Sağlık Örgütü tarafından “infodemi” olarak [tanımlanan](#) bilgi kirliliği, halk sağlığını ciddi şekilde tehdit etmiştir. Pandeminin ardından 2022 yılında görülen maymun çiçeği salgını sırasında ise dezenformasyon, belirli toplulukları hedef almıştır. Özellikle sosyal medyada, hastalığın yalnızca LGBTQI+ bireyler arasında yayıldığı yönündeki [asılsız iddialar](#), toplumsal ayrımcılığı artırmış ve hedef alınan grupların damgalanmasına yol açmıştır. Bu tür dezenformasyonun bireyleri fiziksel ve psikolojik tehlikeye maruz bıraktığı görülmüştür.

Kriz dönemlerinde mültecilere yönelik dezenformasyon, toplumsal önyargıların ve ayrımcılığın artmasına yol açmaktadır. Örneğin, mültecilerin suç oranlarını artırdığına dair [asılsız iddialar ve manipülatif haberler](#), kamuoyunda mültecilere karşı olumsuz bir algı yaratmıştır. Mülteciler genellikle ulusal güvenliğe tehdit olarak gösterilmekte ve potansiyel terörist olarak tasvir edilmektedir. Siyasetçiler ve medya organları, mülteci karşıtı söylemleri güçlendirmek için çarpıtılmış bilgiler kullanarak entegrasyon sürecine zarar vermektedir.

Polonya seçimleri sırasında, muhalefet partisi tarafından üretilen ve iktidar partisi liderinin sesini yapay zekâ kullanarak taklit eden sahte kayıtlar, dezenformasyonun seçim süreçlerini manipüle etmek için nasıl bir araç haline geldiğini [göstermektedir](#). Bu kayıtlar, iktidar partisinin eski kalem müdürüne ait olduğu iddia edilen e-postaların bazı bölümlerini içermektedir. Söz konusu e-postaların bir kısmının uydurma olduğu sonradan açıklanmıştır. Bu tür dezenformasyon kampanyaları, seçim süreçlerinde kamuoyunu yönlendirmek ve güven ortamını zedelemek için kullanılmaktadır.

5. Dezenformasyona Karşı Direnç İnşası

a. Direnç İnşasında İstihbaratın Rolü

Polonya seçimlerinde yaşanan olay, dezenformasyonun modern demokratik devletlere nasıl zararlar verebileceğini gösteren çarpıcı örneklerden biridir. Yapay zekâ teknolojileri kullanılarak oluşturulan sahte ses kayıtları, yalnızca siyasi figürler arasında değil, kamuoyunda da derin bir güvensizlik ortamı yaratmıştır. Bu tür krizlerin önüne geçebilmek için, toplumların dezenformasyona karşı dirençli hale getirilmesi ve bu süreçte etkin kurumlar ve düzenlemelerin oluşturulması gerekmektedir.

Dezenformasyon, günümüzde ulusal güvenlik, toplumsal dayanışma ve siyasal süreçler üzerinde ciddi tehditler oluşturan global bir sorun haline gelmiştir. Medyanın dijitalleşmesiyle birlikte, bilginin yayılma hızı artmış, ancak bu bilgi akışını denetleyen mekanizmaların eksikliği, yanlış bilgilerin kontrolsüz bir şekilde yayılmasına neden olmuştur. Bu durum, toplumların karar alma süreçlerini olumsuz etkileyerek bilgiye dayalı bir kamuoyu oluşumunu engellemektedir.

Dezenformasyonla mücadelede istihbarat birimlerinin stratejik işlevlerini üç temel başlık altında incelemek [mümkündür](#): kaynak analizi, erken uyarı mekanizmaları ve karşı tedbirlerin alınması. Kaynak analizi, dezenformasyonun arkasındaki aktörlerin kim olduğunu, hangi araçları kullandığını ve bu faaliyetlerin amacını belirlemeye odaklanır. Kaynağın yabancı devletler, organize suç örgütleri veya bireysel aktörler olup olmadığını tespit etmek, ulusal güvenlik açısından kritik öneme sahiptir. Örneğin, yabancı bir istihbarat servisi tarafından desteklenen bir dezenformasyon kampanyasında, yalnızca bu kampanyanın kaynağını değil, kullanılan yöntemleri de dikkatle analiz etmek gereklidir.

Dezenformasyonun toplumsal etkilerini minimize etmek için, erken uyarı mekanizmaları önemli bir araçtır. Dijital medya, dezenformasyonun yayılmasında birincil kanal olarak öne çıkmaktadır. Bu nedenle, istihbarat birimlerinin yapay zekâ, veri analizi ve diğer yenilikçi teknolojileri kullanarak dezenformasyonun yayılma hızını kontrol altına alması gereklidir. Örneğin, bir dezenformasyon kampanyasının hangi bölgelerde ve ne tür mesajlarla yayıldığını tespit etmek, etkili müdahale stratejileri geliştirilmesine olanak tanır. Dezenformasyonun etkisini azaltmak veya tamamen ortadan kaldırmak için alınan karşı tedbirler, mücadelenin son aşamasını oluşturur. Bu bağlamda, istihbarat birimlerinin dezenformasyona maruz kalmış bilgilerin asılsız olduğunu kamuoyuna duyurması ve doğru bilgiyi yaymak için medya organlarıyla iş birliği yapması kritik

önem taşır. Özellikle kriz anlarında toplumun doğru bilgiye erişim sağlaması için stratejik bir bilgilendirme süreci yürütülmelidir.

b. Direnç İnşasında Medya Okuryazarlığı ve Doğruluk Kontrolü

Dezenformasyonla mücadelede bireysel farkındalık oluşturmak, bu sorunun üstesinden gelmek için temel gerekliliklerden biridir. Doğru bilgiye ulaşmak ve yanlış bilgilere direnç göstermek, bireylerin medya okuryazarlığı becerilerini geliştirmesiyle doğrudan ilişkilidir. Medya okuryazarlığı, bireylerin içerikleri eleştirel bir şekilde değerlendirme ve bu içeriklere karşı bilinçli yanıtlar geliştirme kapasitesini ifade eder.

UNESCO'nun medya ve bilgi okuryazarlığı müfredatı, öğretmenler ve öğrenciler için küresel bir rehber niteliğindedir. Bu müfredat bireyleri, medya içeriklerini yalnızca tüketen pasif birer izleyici olmaktan çıkararak, bu içeriklerin üretim süreçlerini anlamaya ve mesajların arkasındaki amaçları analiz etmeye yönlendirmektedir. Dijital medya çağında, sosyal medya platformlarındaki bilgilerin doğruluğunu sorgulama becerisi, bireylerin dezenformasyonla mücadelede etkin rol oynamasını sağlamak için hayati bir öneme sahiptir.

Medya okuryazarlığının en temel bileşenlerinden biri, bireylerin bilgi kaynaklarının güvenilirliğini sorgulama yeteneğidir. Örneğin, bir haberin kaynağı tanınmış bir medya kuruluşu mu yoksa doğruluğu şüpheli bir web sitesi mi olduğu sorularına yanıt aramak, bilgi kirliliğini azaltma sürecinde kritik bir adımdır. İçeriğin tarafsızlığını ve mesajın doğruluğunu analiz etmek, yanlış bilgilere karşı direnci artıran önemli bir yöntemdir.

Yanlış bilgilendirme ve manipülasyona karşı bireysel direnci artırmanın bir diğer etkili yolu, doğruluk kontrolüdür. Doğruluk kontrolü, bireyleri yalnızca bilgi tüketicisi olmaktan çıkararak bilinçli bilgi üreticileri haline getirir. UNESCO, bireylerin medya içeriklerini değerlendirme becerisini geliştirmek adına doğruluk kontrolünün önemine sıkça vurgu yapmaktadır. Sosyal medya platformlarında hızla yayılan dezenformasyonu önlemek için, bireylerin haberlerin ve içeriklerin doğruluğunu sorgulama ve kontrol etme alışkanlığı kazanması gereklidir.

Medya okuryazarlığı ve doğruluk kontrolü becerilerinin toplumun her kesimine ulaşabilecek şekilde yapılandırılması büyük önem taşır. Bu süreçte eğitimciler merkezi bir rol oynamaktadır. UNESCO'nun medya okuryazarlığı müfredatına göre, öğretmenler öğrencilerine eleştirel

düşünme ve dijital okuryazarlık becerileri kazandırmalıdır. Bu eğitim süreçlerinde interaktif yöntemler, vaka analizleri ve doğruluk kontrol araçlarının kullanılması önerilmektedir. Ayrıca, medya kuruluşlarının etik yayıncılık ilkelerine bağlı kalması ve doğruluk kontrol sistemlerini benimsemesi, dezenformasyonla mücadelede etkili bir strateji olarak öne çıkmaktadır. Halk kütüphaneleri, sivil toplum örgütleri ve yerel topluluklar da medya okuryazarlığını destekleyen programlar düzenleyebilir.

c. Direnç İnşasında Uluslararası Kurumlar

Dezenformasyonla mücadelede bireysel çabalar önemli bir yere sahip olsa da uluslararası kurum ve örgütlerin bu süreçteki rolü hayati öneme sahiptir. AB, NATO ve UN gibi uluslararası örgütler, dezenformasyonu çağımızın en ciddi sorunlarından biri olarak görmekte ve bireylerden toplumlara kadar geniş bir çerçevede direnç mekanizmaları geliştirmek için topluma öncülük etmektedir.

AB, dezenformasyona karşı kapsamlı bir strateji geliştirmiştir. 2018 yılında [yayımlanan Dezenformasyon Eylem Planı](#), üye devletler arasında bilgi paylaşımını artırmayı ve dezenformasyonun etkisini azaltmayı hedeflemektedir. Plan, iş birliğini teşvik etmeyi ve medya farkındalığını artırmayı amaçlamaktadır. Bunun yanı sıra, AB'nin *Uygulama Kuralları (Code of Practice on Disinformation)*, dijital platformların dezenformasyona karşı daha sorumlu hareket etmelerini sağlamak amacıyla önemli bir [düzenleme](#) olmuştur. Facebook, Google ve Twitter gibi büyük sosyal medya şirketleri, bu kurallar çerçevesinde şeffaflık ve hesap verebilirlik ilkelerine dayalı olarak içeriklerini denetlemeye başlamıştır.

AB'nin dezenformasyona karşı bir diğer önemli [girişimi](#) ise Avrupa Dış Eylem Servisi'nin (EEAS) bünyesindeki *Stratejik İletişim Görev Gücü (StratCom)* tarafından yürütülmektedir. StratCom, dezenformasyon kampanyalarını izlemek ve bunları etkisiz hale getirmek amacıyla faaliyet göstermektedir. *EUvsDisinfo* isimli [internet platformu](#), toplumu doğru bilgilendirmek ve dezenformasyona maruz kalan bilgileri çürütmek için etkili bir araç olarak kullanılmaktadır. Bu girişimler, AB'nin yalnızca dijital medyada değil, aynı zamanda toplumsal bilinç oluşturma konusunda da çaba sarf ettiğini göstermektedir.

NATO, dezenformasyonu ulusal güvenlik açısından bir tehdit olarak değerlendirmekte ve bunu hibrit tehditler kategorisinde [ele almaktadır](#). Dezenformasyonun siber saldırılar ve ekonomik

manipülasyonlarla birleştiği durumlarda, toplumların bütünlüğünü ve direncini hedef alan karmaşık tehditler ortaya çıkmaktadır. NATO, bu tehditlerin etkisini azaltmak için üye devletler arasında iş birliğini artırmayı hedeflemekte ve dezenformasyona karşı çeşitli eğitim programları, tatbikatlar ve farkındalık kampanyaları [düzenlemektedir](#).

BM, dezenformasyonun küresel düzeyde toplumlar, devletler ve demokratik süreçler üzerindeki yıkıcı etkilerini kabul ederek, bu soruna karşı kapsamlı bir yaklaşım [geliştirmektedir](#). BM'nin dezenformasyonla mücadeleye ilişkin platformu, yanlış bilginin yayılmasını önlemek ve doğru bilgi akışını sağlamak için uluslararası iş birliğini teşvik etmektedir. BM, özellikle çatışma bölgeleri ve insani krizler sırasında dezenformasyonun, toplum içinde güvensizliği artırarak barış süreçlerini baltalama potansiyeline dikkat çekmektedir. Bu kapsamda, BM Genel Sekreteri tarafından başlatılan girişimlerde, dijital platformların sorumluluklarının artırılması, medya okuryazarlığı programlarının yaygınlaştırılması ve dezenformasyonun tespit edilmesi için teknolojik araçların geliştirilmesi gibi önlemler öne çıkmaktadır. Ayrıca BM, şeffaflık ve insan haklarına saygıyı merkeze alan stratejilerle, dezenformasyonla mücadelede etik standartların oluşturulmasını desteklemektedir. Bu yaklaşım, yalnızca yanlış bilgiyle mücadeleyi değil, aynı zamanda toplumların bilgiye olan güvenini yeniden inşa etmeyi de amaçlamaktadır.

AB, NATO ve BM özellikle kriz dönemlerinde dijital medyayı aktif bir şekilde kullanarak dezenformasyona karşı mücadele etmektedir. Bölgesel ve küresel krizlerin yoğunlaştığı dönemlerde, bu örgütler tarafından sağlanan bilgilerin güvenilirliği kamuoyu tarafından genellikle kabul edilmektedir. Bu durum hem üye devletlerin hem de uluslararası toplumun dezenformasyona karşı daha dirençli hale gelmesini sağlamaktadır.

d. Direnç İnşasında Hukuki Önlemler

Dezenformasyona karşı direnç oluşturma çabalarında hukuki düzenlemeler, bireylerin ve toplumların haklarını korurken, bilgi kirliliğinin etkilerini azaltmak açısından kritik bir rol oynamaktadır. Hukuki düzenlemelerde ifade özgürlüğüne saygı gösterilmesi ve demokratik değerlerin korunması temel bir gereklilik olarak öne çıkmaktadır. Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiserliği'nin [çalışmaları](#), dezenformasyonla mücadele çabalarının insan hakları standartlarına uygun bir şekilde yürütülmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Hukuki düzenlemeler, sansürü meşrulaştırmamalı veya kamuoyunun bilgiye erişimini engellememelidir. Bu nedenle,

hukuki çerçevenin tasarımı, insan haklarını gözeten ve şeffaflığı esas alan bir yapıya sahip olmalıdır.

AB'nin bu alandaki en önemli düzenlemelerinden biri olan [Dijital Hizmetler Yasası](#), dezenformasyonla mücadele için teknoloji şirketlerine ciddi sorumluluklar yüklemektedir. Yasa, dijital platformların şeffaflık ilkesine bağlı kalarak dezenformasyonu kontrol etmelerini ve kullanıcıları yanıltıcı içeriklerden korumalarını sağlamaktadır. Hollanda'da faaliyet gösteren *Institute for Information Law (IViR)* tarafından hazırlanan *Regulating Disinformation in Europe raporunda* da belirtildiği gibi, AB'nin dezenformasyona karşı stratejileri, ifade özgürlüğü ve toplumsal bilinci aynı anda koruyacak bir dengeyi gözetmektedir.

Uluslararası Kâr Amacı Gütmeyen Hukuk Merkezi'nin (ICNL) [çalışmaları](#), sivil toplum kuruluşlarının (STK) hukuki düzenlemelerin sınırlarını belirlemedeki kritik rolüne dikkat çekmektedir. STK'lar, hukuki düzenlemelerin hazırlanması sürecinde şeffaflık ve hesap verebilirliği sağlama amacıyla önemli bir işlev görmektedir. Bu kuruluşlar, hukuki düzenlemelerin insan haklarına uygun bir şekilde uygulanmasını izleyerek dezenformasyonla mücadelede etik standartların korunmasına katkıda bulunabilir.

Dezenformasyonun yayılmasında en etkili araçlardan biri dijital medya platformlarıdır. Güney Afrika merkezli *Association for Progressive Communications (APC)* derneğinin [raporuna](#) göre, dezenformasyonla mücadele adına dijital platformlara getirilen düzenlemeler, bu platformların keyfi kararlar almasını engelleyecek denetim mekanizmaları içermelidir. Özellikle algoritmaların şeffaflığı ve işleyişlerinin denetlenebilir olması, dezenformasyonun yayılma dinamiklerini anlamak ve bu dinamikleri kontrol altına almak açısından büyük önem taşımaktadır.

Dezenformasyonla mücadelede hukuki önlemler, sadece bilgi kirliliğini önlemekle sınırlı kalmamalıdır; aynı zamanda mağdurların haklarını korumaya yönelik mekanizmalar da içermelidir. Dezenformasyon nedeniyle maddi veya manevi zarara uğrayan bireylerin haklarının korunması, yasal tazminat mekanizmalarının oluşturulmasını gerektirir. Bu tür düzenlemeler, mağduriyetleri en aza indirirken aynı zamanda dezenformasyonun caydırıcı bir şekilde kontrol altına alınmasını sağlar. Hukuki düzenlemelerin uygulanabilirliği ve sürdürülebilirliği, bağımsız denetim organları tarafından izlenmelidir. Bu denetim organları, düzenlemelerin tarafsız bir şekilde uygulanmasını ve hukukun üstünlüğünün korunmasını sağlamada kritik bir rol oynar.

Dijital medyanın küresel doğası göz önüne alındığında, ulusal düzeyde alınan kararların tek başına yeterli olmayacağı açıktır. Bu nedenle, uluslararası kurumlar aracılığıyla ikili veya çok taraflı iş birlikleri geliştirilmeli, dezenformasyonla mücadele için hukuki düzenlemeler uluslararası standartlarla uyumlu hale getirilmelidir. Böyle bir yaklaşım, dezenformasyonun yerel ve küresel düzeyde etkilerini azaltmaya katkı sağlayacaktır.

6. Sonuç

Bilgi düzensizliklerine karşı etkili bir mücadele, bireysel farkındalıktan uluslararası iş birliklerine kadar çok yönlü bir yaklaşımı gerektirir. Medya okuryazarlığının artırılması, istihbarat birimlerinin kapasitelerinin güçlendirilmesi ve sağlam bir hukuki çerçevenin oluşturulması, bu sorunun üstesinden gelmek için kritik önem taşımaktadır. Bu kitapçık, bilgi düzensizliklerinin karmaşık yapısı ve işleyişini anlamak ve onlara yönelik direnci artırmak için rehber niteliğindedir. Gerçeği ve güveni korumak, bireylerin, kurumların ve ulusların ortak sorumluluğudur.